

УДК 378.1 (477) : 371.83
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863.6/27.204665>

Катерина ТРИБУЛЬКЕВИЧ,
orcid.org/0000-0002-1907-7011
доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри соціально-гуманітарних дисциплін,
завідувач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін
Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова
(Миколаїв, Україна) Tribulkevich@gmail.com

ДІЯЛЬНІСТЬ СТУДЕНТСЬКИХ ЕКОНОМІЧНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У 1922–1925 рр.

У статті здійснено аналіз функціонування студентських економічних організацій періоду 1922–1925 рр., що зробили значний внесок у розвиток студентського самоврядування.

Лояльна урядова політика першої половини 20-х рр. зумовила покращення умов для реалізації громадянської ініціативи, демократичних засад у вищій школі.

Комітети покращення побуту учнів (КППучі) були громадськими студентськими економічними організаціями, що мали право юридичної особи, розпоряджались фінансовими, господарчими, виробничими справами; володіли рухомим і нерухомим майном, брали на баланс студентські лікарні, поліклініки, їдальні, лазні, пральні, перукарні.

Функціонували бюро праці студентів (студентські столи при бюро праці, бюро випадкових доручень при вищих навчальних закладах), надаючи студентам змогу отримувати погодинну роботу у вільний від занять час.

З діяльністю КППучів пов'язана студентська кооперація, метою якої було забезпечення студентів товарами першої необхідності за цінами, доступними для студента.

До складу земляцтв входили студенти зі спільним корінням, малою батьківщиною, в основному представники селянства. Взаємодопомога, підтримка членами земляцтв один одного давала змогу першокурсникам швидше проходити адаптацію до нових умов проживання та навчання, а старшим членам земляцтв – надавати допомогу та підтримувати зв'язки.

Аналіз діяльності студентських економічних організацій уможлиблює висновок про їх самостійність, життєздатність, високий рівень злагодженості, самокупність та відповідність складній економічній ситуації. Досвід організації таких економічних утворень є актуальним і придатним для застосування в сучасності.

Ключові слова: студентське самоврядування, студентські економічні організації, комітет покращення побуту учнів, студентські кооперативи, каси взаємодопомоги, земляцтва, студентські столи при бюро праці.

Kateryna TRYBULKEVYCH,
orcid.org/0000-0002-1907-7011
Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Professor of the Department of Social and Humanitarian Disciplines,
Head of the Department of Social and Humanitarian Disciplines
Admiral Makarov National University of Shipbuilding
(Mykolaiv, Ukraine) Tribulkevich@gmail.com

ACTIVITIES OF STUDENT ECONOMIC ORGANIZATIONS IN 1922–1925

The article analyzes the functioning of student economic organizations of the period 1922–1925, which made a significant contribution to the development of student self-government.

Student Enhancement Committees have become publicly-funded student economic organizations with legal personality; disposed of financial, economic, industrial affairs; owned movable and immovable property.

Student improvement committees took student hospitals, polyclinics, canteens, baths, laundries, and hairdressers to balance. Often, young people handed over the dilapidated structures that the students repaired on their own. Student Enhancement Committees had their own banks, bakeries, workshops, shops, printing shops, sanatoriums, factories and other units operating on a cost basis.

There were student work desks (student desks at work desks, random work desks at higher education institutions), providing students with the opportunity to get hourly work in their spare time.

Mutual assistance funds have been very popular with students since pre-revolutionary times, and the resumption of their activities in 1922 under the auspices of the Student Life Improvement Committee was welcomed by the student community. Cash funds were formed from contributions of shareholders and profits from the activities of student cooperatives, government subsidies and donations from citizens. The Mutual Assistance Funds Regulations gave their activities legal status.

Student Co-operation Committees, which began in 1921, are associated with the work of the Student Life Committees. An analysis of the activities of student cooperatives leads to the conclusion that their functioning supplemented the work of committees for improving the life of students, but unfortunately, the economic interests of students were not of primary importance to the state and the cooperative student movement was liquidated.

Such a form of organizing student activity as a fellowship was not widespread in Ukraine.

The analysis of activity of student economic organizations allows to make a conclusion about their independence, viability, high level of coherence, self-sufficiency and correspondence to a difficult economic situation. The experience of organizing such economic entities is relevant and suitable for use in the present.

Key words: student self-government, student economic organizations, committee for improving the life of students, student cooperatives, mutual aid funds, fellowships, student desks at the Bureau of Labor.

Постановка проблеми. Питання студентського самоврядування викликають особливу увагу в контексті євроінтеграції та посилення демократичних тенденцій. Вивчення досвіду студентських економічних організацій 20-х рр. ХХ ст. дає ґрунт для використання кращого потенціалу минулого в сучасний період.

Аналіз досліджень. Проблеми студентського самоврядування різних історичних періодів вивчали українські дослідники Т. Бондар, Т. Буяльська, Ю. Кращенко, В. Липинський, В. Мокляк, Р. Сопівник, Л. Шеїна та зарубіжні науковці Т. Баландіна, В. Овчинніков, Н. Помелова, Е. Столярова, І. Тімерманіс, В. Яхно та ін. Проте період 20-х рр. ХХ ст. заслуговує на окрему увагу, адже саме він був колискою сучасної студентської демократії.

Мета статті – здійснити аналіз діяльності студентських економічних організацій, зокрема комітету покращення побуту учнів, студентських кооперативів, кас взаємодопомоги, земляцтв, студентських столів при бюро праці.

Виклад основного матеріалу. Розвиток студентського самоврядування тісно пов'язаний із суспільним становищем та соціально-історичною ситуацією. Розглянемо загальний стан українського суспільства у 20-ті рр. 1920 р. позначено остаточним встановленням радянської влади в Україні. У грудні 1919 р., після третього пришествя більшовиків, їхня влада стала повнокровою. За свідченнями істориків, побоїща, розстріли та епідемії, пов'язані з війною, особливо громадянською, забрали близько 1,5 млн життів в Україні (Subtelny, 1988: 468). Політика військового комунізму, впроваджувана більшовиками, передбачала націоналізацію землі та підприємств, трудову мобілізацію, експорт зерна шляхом збіднення селян. Отже, закономірним є той факт, що українці не поділяли політику уряду більшовиків та здійснювали спроби змінити такий стан речей. Як наслідок масових страйків і повстань, запровадження нової економічної політики мало на меті покращення життя пересічних українців, притищення

народного невдоволення. У 1919 р. на території України були запроваджені помірні податки, здійснено зменшення урядового контролю за внутрішньою торгівлею, заохочення вітчизняних та іноземних капіталовкладень, проте банки, транспорт, зовнішня торгівля залишались під контролем уряду.

Лояльна урядова політика першої половини 20-х рр. зумовила покращення умов для реалізації громадянської ініціативи, демократичних засад у вищій школі. За словами В. В. Липинського, 20-ті рр. стали періодом найбільшого розвитку студентського самоврядування. Студентські організації загального представництва, політичні, економічні та профспілкові організації активно впливали на процеси становлення та розвитку нової системи освіти. У цей час відновили свою діяльність студентські організації «старої школи», а також були створені організації нового типу (Липинський, 2001: 171). Проте активне їх функціонування тривало лише до середини 20-х рр. Криза влади більшовиків, пов'язана зі смертю В. І. Леніна та боротьбою за управління країною, запровадження колективізації згубно вплинули на демократичні паростки, що зросли у вищій школі в період НЕПу.

Значну роль у становленні студентського самоврядування та утвердженні ідей демократії відіграли самодіяльні економічні студентські організації (рис. 1).

На початку 1922 р. у вищих навчальних закладах України утворюються самодіяльні студентські організації – КППучі, тобто комітети покращення побуту учнів (студентів). Восени 1922 р. Головпросом затверджено Положення про КППуч, а другого жовтня 1923 р. на першому Всеукраїнському студентському з'їзді ухвалене рішення про затвердження КППучів як державно-суспільних органів, що на 50% фінансуються державою через Наркомос. Інша частина коштів надходила від виробничої і господарчої діяльності КППучів, від сплати єдиного студентського податку (з 1923 р.), студентських лотерей, аукціонів, культмасових заходів, які проводились студентами.

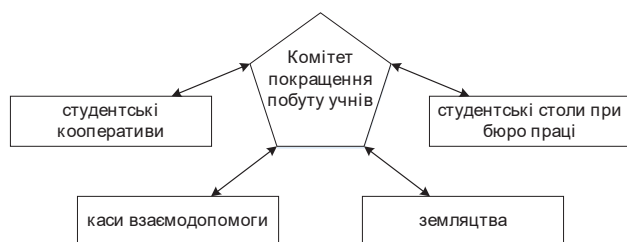

Рис. 1. Схема діяльності студентських економічних організацій у 1922–1925 рр.

Комітет покращення побуту учнів отримував фінансову підтримку з державних джерел та у 1922 р. від Європейської Організації Допомоги Студентам. Остання надавала матеріальну та продовольчу допомогу студентам, що голодували. Так, у м. Харкові функціонували дві їдальні, де безплатно харчувались 2000 студентів. Причому європейська місія доктора Нансена не визнавала студентами учнів технікумів та робітфаків. Для їх харчування було відкрито додаткові їдальні. У 1924–1925 н.р. КППучі в Україні отримували 500 000 крб державних субсидій ради народних комісарів та місцевих органів. Однак на впочатку 1925–1926 н.р. їх державне фінансування значно скорочується, а у 1926–1927 н.р. припиняється.

КППучі стали громадськими студентськими економічними організаціями, що мали право юридичної особи, розпоряджались фінансовими, господарчими, виробничими справами, володіли рухомим і нерухомим майном.

КППучі брали на баланс студентські лікарні, поліклініки, їдальні, лазні, пральні, перукарні. Часто молоді передавали напівзруйновані споруди, які студенти власними силами ремонтували. КППучі мали власні банки, хлібопекарні, майстерні, магазини, друкарні, санаторії, заводи та інші підрозділи, що функціонували на засадах госпрозрахунку. В умовах збільшення плати за навчання та складної економічної ситуації в країні установи КППучів обслуговували студентів на пільгових умовах, а особливо нужденним надавали послуги безплатно. Студенти мали пільги на відвідування кінотеатрів, театрів, проїзд у громадському транспорті, сплату комунальних послуг, на пільгових умовах користувались послугами лазні, пральні.

Крім того, за допомогою КППучів студент міг заробити гроші, щоб забезпечити себе. Навесні 1923 р. було ухвалено Положення про бюро праці, за яким бюро створювались при біржах праці на правах секцій. До складу бюро праці входили представник КППучу, губвідділу та біржі праці.

Функціонували бюро праці студентів (студентські столи при бюро праці, бюро випадкових дору-

чень при вищих навчальних закладах), надаючи студентам змогу отримувати погодинну роботу у вільний від занять час. Так, в архівних документах знаходимо згадку про створення бюро випадкових доручень при Миколаївському інституті народної освіти (Державний архів Миколаївської області, ф. 115, оп. 1, спр. 28, арк. 87). Проте нерідко такі бюро об'єднували зі спорідненими організаціями, що було не на користь студентам.

Великою популярністю серед студентів користувались каси взаємодопомоги ще з дореволюційних часів, і відновлення їх діяльності у 1922 р. під егідою КППучів було з радістю прийняте студентським загалом. Кошти каси формувалися із внесків пайщиків та прибутку від діяльності студентських кооперативних організацій, державних субсидій та пожертв громадян. Положення Головвпроду про каси взаємодопомоги надало їхній діяльності юридичного статусу. Завдяки роботі кас взаємодопомоги студенти мали пільгове кредитування, матеріальну допомогу у критичних ситуаціях. Каси взаємодопомоги існували до кінця 20-х рр., що свідчить про їх життєву необхідність та повноцінність.

КППучі опікувались побутом студентів – від ремонту, відбудови приміщень під Будинки пролетарського студентства до контролю за якістю життя в них. Проводились конкурси на найчистішу кімнату, йшла боротьба за здоровий спосіб життя, позбавлення нецензурної лексики. Проте відомі випадки, коли студенти-пролетарії намагалися обстоювати право висловлюватись у «народний», «пролетарський», а отже, нецензурний спосіб.

У 1924–1925 рр. діяльність КППучів здобула значного поширення, і такі комітети функціонували у всіх дев'яти українських губерніях (Волинській (Житомир), Донецькій (Бахмут), Катеринославській (Катеринослав, Запорізька і частина Кременчуцької губернії), Київській (Київ із частиною Кременчуцької губернії), Одеській (Одеса, включала і Миколаївську губернію), Подільській (Кам'янець-Подільський), Полтавській (Полтава), Харківській губернії (Харків)).

З діяльністю КППучів пов'язана студентська кооперація, що розпочалась у 1921 р. У вищих навчальних закладах Києва, Одеси, Харкова активно діяли студентські кооперативи, головною метою яких було забезпечення студентів товарами першої необхідності за цінами, доступними для студента, а отже, нижчими від ринкових. У середині 20-х рр. студентську кооперацію згортають і переводять до робітничої кооперації, де інтереси студентства задовольнялись за залишковим

принципом, що не влаштовувало молодь. Аналіз діяльності студентських кооперативів уможливило висновок, що їх функціонування доповнювало роботу КППучів, проте, на жаль, економічні інтереси студентів не мали для держави першочергового значення, і кооперативний студентський рух було ліквідовано.

Така форма організації студентської активності, як земляцтво, значного поширення на Україні не мала через побоювання Київського губкому КП(б)У щодо поширення у таких угрупованнях впливу релігійних, націоналістичних, есерівських та меншовицьких поглядів. Проте Центральне бюро пролетарського студентства у 1923 р. ухвалило положення «Про студентські земляцтва», де прийняло рішення не забороняти діяльність земляцтв, але й не надавати їй сприяння. Згідно з Положенням, метою створення земляцтва було об'єднання студентів однієї губернії і надання їм

матеріальної допомоги з боку тих організацій, що відрядили їх на навчання (Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДВО України), ф. 1, оп. 20, спр. 1680, арк. 1). До складу земляцтв входили студенти зі спільним корінням, малою батьківщиною, в основному представники селянства. Взаємодопомога, підтримка членами земляцтв один одного давала змогу першокурсникам швидше проходити адаптацію до нових умов проживання та навчання, а старшим членам земляцтв – надавати допомогу та підтримувати зв'язки.

Висновки. Аналіз діяльності студентських економічних організацій уможливило висновок про їхню самостійність, життєздатність, високий рівень злагодженості, самоокупність та відповідність складній економічній ситуації. Досвід організації таких економічних утворень є актуальним і придатним для застосування в сьогоденні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Липинський В. В. Становлення і розвиток нової системи освіти в УСРР у 20-ті роки : автореф. дис. ... д-ра іст. наук : 07.00.01 «Історія України». Харків, 2001. 39 с.
2. Subtelny Orest Ukraine : A History. Toronto : University of Toronto Press, 1988. 888 p.
3. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДВО України), ф. 1, оп. 20, спр. 1680, арк. 1–5.
4. Державний архів Миколаївської області (Держархів Миколаївської обл.), ф. 115, оп. 1, спр. 28, 101 арк.

REFERENCES

1. Lypynskiy V. V. Stanovlennia i rozvytok novoi systemy osvity v USRR u 20-ti roky [Formation and development of a new education system in the Ukrainian SSR in the 1920s] : avtoref. dys. ... d-ra ist. nauk : 07.00.01 "Istoriia Ukrainy". Kharkiv, 2001. 39 s. [in Ukrainian].
2. Subtelny Orest Ukraine : A History. Toronto : University of Toronto Press, 1988. 888 p. [in English].
3. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchych orhaniv vlady ta upravlinnia Ukrainy (TsDVO Ukrainy) [Central State Archives of Higher Authorities and Administration of Ukraine], f. 1, op. 20, spr. 1680, ark. 1–5. [in Ukrainian].
4. Derzhavnyi arkhiv Mykolaivskoi oblasti (Derzharkhiv Mykolaivskoi obl.) [State archive of the Mykolaiv region], f. 115, op. 1, spr. 28, 101 ark. [in Ukrainian].